

MIKES KELEMEN: MULATSÁGOS NAPOK ÉS MÁS FORDÍTÁSOK

Sajtó alá rendezte: Hopp Lajos. Bp. 1970. Akadémiai K. 1116 I. 10 t. (M. K. Összes művei, 3.)

A kötetet sajtó alá rendezője Zolnai Béla emlékének ajánlja. Méltán, hiszen felejthetetlen professzorunk, Király Györggyel együtt, a Mikes-filológia ma is szilárdan álló alapjait rakta le: több értékes tanulmányt szentelt az egész Mikes-életmű rejtett kincseinek megmutatására, s a kritikai kiadás jegyzetanyagában is gyakran ott érezzük posztumusz jelenlétét. Az egyik 1937-ben megjelent tanulmányában néki még azt kellett kérdeznie: „Mikor szánja rá magát az Akadémia, hogy Mikes kéziratait jegyzetekkel és forrásaikkal kiadja?” Örömmel regisztráljuk, hogy az előttünk levő kötet újabb részletet törlesztett a régi adósságból, s hogy kitűnő segítséget nyújt majd azoknak, akik az adósság még hátralevő részének törlesztésére, így különösen Mikes sokáig kéziratban maradt műveinek beható történeti elemzésére vállalkoznak. Még mindig nem mondtuk el róluk mindazt, ami a korszerű irodalomtörténet eszközeivel elmondható lenne, s ha a későbbiekben mégis megtehetjük majd, ez igen nagy mértékben Hopp Lajos lelkiismeretes munkájának lesz köszönhető. A nem mindig egykönnyen olvasható szövegek gondozásának pontos elvégzése a kritikai kiadások szokásos apparátusánál bővebb tárgyi magyarázatokat, összehasonlításokat és bőséges nyelvtörténeti, tájnyelvi utalásokat kapunk tőle. A viszontagságos utat bejárt Mikes-kéziratok szinte már kalandos sorsának és az egyes művek keletkezési körülményeinek nyomon követése éppúgy erénye, mint az, hogy mindig gondosan ügyel a *Törökországi levelekhez* fűződő kapcsolatok kimutatására. Azt mondhatnánk, hogy jegyzeteiben egy új, minden eddigénél bőségebb Mikes-monográfia nyersanyaga lappang. Külön hálásak vagyunk neki a Mikes által lefordított művek szerzőiről adott miniatűr portréiért, és a velük kapcsolatos bibliográfiai utalásokért. Jórészt olyan szerzőkről van szó, akiket a francia irodalomtörténet ma már alig tart számon, s akiknek ritkaság számba menő könyveik még a nagy könyvtárakban sem mindig találhatók meg, ezért gyakran egy-egy adat összeszedése, verifikálása hosszú munkát vett igénybe. Pályájuk felderítése azonban máris nagymértékben hozzásegíthet műveik eszmetörténeti betájolásához.

Mikes összes művei kritikai kiadásának mostani harmadik kötete különben valamivel több, mint ezer oldalon öt művet tartalmaz. Szívesebben vettük volna, ha közülük az első, a régi prózáink jeles művei között számon tartott *Mulatságos napok* külön kötetben

jelenik meg, hiszen szépirodalmisága meglehetősen elűt a kötet többi, vallásos inspi-rációjú darabjaitól, s ezért talán az utóbbiak-tól visszariadó nem-filológus olvasók is szívesen beiktatták volna könyvtárukba. Isme-retes, hogy a *Törökországi Levelek* mellett egyedül ez a műve jelent meg eddig nyomta-tásban, az Abafi-féle Nemzeti Könyvtárban, s így mindazok, akik Mikkessel foglalkoztak, jórészt ennek a rossz hírű kiadásnak haszná-latára kényszerültek. Talán akkor sem té-vedünk, amikor épp ez utóbbi pontatlan-ságainak tulajdoníthatjuk, hogy a *Mulatságos napok* legértékesebb és egyben a leg-eredetibb rétegeinek, azaz nyelvi és stílári-s sajátosságainak beható vizsgálatára ez ideig alig mertek vállalkozni. Egyébként már sok mindent elmondtak róla: hallottunk arról, hogy e novellák alapstruktúrája a renaissance kereteselbeszélés gyűjteményeiben gyökerezik, hogy kalandos motívumaik a görög regény hagyományáig vezethetők vissza, s arról is, hogy egészükben véve a gáláns—heroikus regények világával rokonok. Egyik legala-posabb méltatójuk, Zolnai Béla épp ezért egy „avult irodalmiság” megnyilatkozását látta bennük és szerzőjükben, Gomezné asszonyban. Ugyanez a kép bontakozik abból a rövidségében is plasztikus portréból, ame-lyet a kritikai kiadás jegyzeteiben most Hopp Lajos rajzolt meg újra. Erre a portréra már csak azért is szükség volt, mert a maga idejében divatos írónőt ma már a legvasko-sabb irodalomtörténeti összefoglalások sem említik meg, s csak a régebbi biográfiai kézi-könyvekben olvashatunk róla. Pedig, ha másért nem, Mikes miatt, érdemes volna közelebről megnézni pályáját, s az eddigi sommás, bár nagy vonalaikban bizonyára helytálló jellemzések mögé nézni.

Annyit talán máris megkockáztathatunk, hogy a *Mulatságos napok* világát a XVIII. század elején már kétségtelenül avulóban levő elemeit mégis néhány, a maga idejében modernebb vonás színezi. Ilyennek vehetjük például azt az egzotikus miliőt, amelyben Gomezné történeti rendszerint lejátszódik. A mesés Keleten, így (mint az egyik Mikes által lefordított novellában) a török földön, de akár a távol Indiában, az Óceánok sziget-világán, emberevők vagy vadleányok között lejátszódó történetek és vagabundus hősek ugyanis némiképp már abból a világból valók, ahol Paul Hazard a klasszikus Európa válságának megnyilatkozásait keresi, s így a gáláns regény hagyományos keretein belül a lelkek kezdődő nyugtalanságairól val-lanak.

És különösen ilyennek vehetjük a Gomezné elbeszéléseibe oly gyakran beszótt meditatiókat. Ezek, úgy látszik, sok rokonvonást mutatnak azzal a XVII. század végén megszületett erkölcsbölcséleti irodalommal, amelynek legjelentősebb képviselője, mint ismeretes, az a La Rochefoucauld volt, aki maximáiban csak önzést és hiúságot látott az egész világon, s ezzel a látásmódjával a feudális hős mítoszának lerombolását indította el. Mikes már a *Törökországi levelek* egyik darabjába (99) beiktatta Gomeznének az önszeretetről írott bölcselkedő dialógusát, más helyeken szintén felhasználja a *Mulatságos napok* szerzőjének a gáláns—heroikus regények hagyományos világán túlmutató gondolatait. Gomezné arcának ezek a viszonylagos „modern” vonásai (jelentőségüket persze kár lenne eltúloznunk) természetesen még további dokumentációt kívánnának. Stílusát is érdemes lenne közelebbről megvizsgálni. Kétségtelen gáláns hangja sem annyira kényeskedő már, mint a galantéria hőskorában volt, s valamelyes naiv báj is találunk benne, Mikes fordításában egyébként többet, mint a francia eredetiben. Mindezt meggondolva, talán egy kissé módosítanunk lehet Hopp Lajosnak azt a megállapítását, hogy a *Mulatságos napok* „tematikai és fejlődéstörténeti szempontból a XVII. századi magyar-regényes próza elszóró darabjaihoz, Fortunátus, a Szép Magelona historiához, az antik szerelmi regény szerkezetét követő fordítás- emlékekhez kapcsolhatók...” Mikes fordításának ugyanis nemcsak a szerkezete és stílusa tisztább a magyar barokk próza említett emlékeinél, sőt még a hazai barokk késői változatát képviselő Dugonics prózájánál is. Struktúrája, amelynek néhány összetevőjére épp az előbb próbáltunk rámutatni, szintén a hazai barokk széppróza jó részénél nagyobb technikai tudást árul el, pedig Mikes néha csak ügyetlenül tudta követni az ekkor már gazdag hagyományokkal rendelkező francia széppróza eredményeit ügyesen vulgarizáló Gomezné eredeti szövegét. Ez utóbbi, ha nem a felvilágosult regény mértékével mérjük, még az európai átlaghoz mérve sem annyira provinciális megnyilatkozás, mint általában hiszik. Maga Gomezné különben a század végéig hazájában népszerű olvasmány maradt, s műveit több nyelvre lefordították. Érdemes lenne egyszer végigtekinteni európai útját, s közelebbről megvizsgálni nagy népszerűségének okait.

A kritikai kiadás harmadik kötetében közölt további négy mű a XVII. század francia vallásos írásainak világából való. Hopp Lajos summáisan a „barokk-klasszicizmus” megnyilatkozásait látja bennük, s ha nem akarunk többet mondani róluk, ez a megjelölés valóban elfogadható. A további kutatásokra vár az a feladat, hogy helyüket

közelebbről kijelöljék a kor vallásos gerjedelmekben és szenvedélyes polémiákban gazdag, s a stílus sokféle változatát is felmutató francia vallásos irodalmában.

A kérdést komoly elmélyedéssel és a maga idejében korszerű tájékozottsággal vizsgáló Zolnai Béla is leginkább csak janzenista környezetükre mutatott rá. Megállapításainak jó része ugyan ma is helytálló és mindenképp gondolatébresztő, de az újabb kutatások világánál a janzenizmusról adott képe úgy látszik némi revizióra szorul. Mindenesetre érdemes megfontolnunk Pierre Chaunu-nak azt a figyelmeztetést, hogy „a janzenizmus kifejezés csaknem mindig pontatlan”. . . Annyi azonban továbbra is érvényesnek látszik, hogy Mikes vallásos világa sokkal inkább a francia XVII. század katolikus reformtörékvéseiben, mint hazai jezsuita neveltetésében gyökerezik, megközelítésük-nél épp ezért alaposan figyelembe kell vennünk majd azokat a lényeges különbségeket, amelyek az egykorú francia vallásos mentalitást elválasztják a közép-európai jezsuita—barokk vallásosságtól. Legutóbb épp az előbb idézett Chaunu foglalta össze pregnáns szavakkal a kor francia vallásosságának legjellemzőbb vonásait. (Magyarul: *A klasszikus Európa*. Budapest. 1971. 290. és a köv.) Mikes megértéséhez különösen az a különben már mások által is alaposan kifejtett megállapítása visz közelebb, hogy az ellenreformáció Franciaországban lényegében véve az ágostoni teológián alapuló katolikus reform, amely a jezsuita teológiával szemben egy másfajta, áhitatosabb és bensőségebb vallásosságot igyekezett megvalósítani. Ez a vallásosság a század végére azután egy keresztény karteziánizmusba torkollik bele, s a janzenizmus ennek csak egy radikális szárnyát képviseli. Maga Mikes is inkább csak az érzelmes elmélyedésre hajlamos augustinusi vallásosság praxisának, mint a nagy teológiai problémákkal viaskodó rigorista janzenizmusának tanítványa. A most előtünk levő művei szintén erről vallanak.

Közülük *A keresztnek királyi útja* jelenti a legrégebbi típust. Mikes egyik utalása nyomán egyideig egy spanyol jezsuita szerző munkájának tartották, valójában azonban egy bencés tollából származik, akinek neve (D. B. Van Haeften) egyébként flamand eredetre vall. Már puztán az a körülmény, hogy az eredeti szerzője ajánlásában a mintaképek között Szent Ágostont említi, az augustinusi kegyesség világa felé mutat, s ez nem véletlen: a francia és flamand bencések teljesen magukévá tették az augustinusi teológiát s az ebből fakadó vallásos gyakorlatot, sőt közülük sokan janzenisták lettek. Egyébként felszines olvasásra is nyilvánvaló, hogy *A keresztnek királyi útja*, amelyben Krisztus szenvedésének érzelmességétől ára-

dozó, már-már könnyfakasztó lírai ihlettel való felidézését kapjuk, az ágostoni misztika vulgarizálásának egyik, a janzenista miszticizmus világába is jól beilleszthető típusát képviseli. Sokban hasonlít hozzá a kötet másik darabja, a szintén regényes Krisztus-történetek közül való *Krisztus Jézus életének története*. Szerzőjét, Nicolas Le Tourneux-t különben annak idején janzenista rokonszenyekkel gyanúsították.

Két további munka a XVII. század végére jellemző s a következő századba is átnyúló kartezianus katolicizmus moralizáló iskolájával hozható kapcsolatba. Az anonim *Keresztény gondolatok szerzője*, Étienne François Vernage, a vallási reformban nevezetes szerepet játszó oratorianusok neveltje. Sokféle tevékenységével az egyszerű emberek mindennapi vallásosságát akarta szolgálni. A másik Savonarola francia fordítója, Nicolas de Melicques munkája, s *A valóságos keresztények tüköre* címet viseli. Racionális felépítésű és egyszerűsége törekvő stílusuk mellett ez utóbbiakat is lírai ihlet, a szív bensőséges vallásossága jellemzi. A bennük megnyilatkozó teológiai tartalom még közelebbi megvizsgálásra vár, annyi mégis bizonyos-

nak látszik, hogy ezek a kegyes könyvek is az augustinusi vallásosság világából valók, sőt talán egyes vonatkozásaikban az eretnekség határát súrolják, érzelmi telítettségük pedig kezdődő a XVIII. század új nyugtalanságát hordozó quietista, s távolabbról a pietista megnyilatkozásokkal rokon. Mindenesetre közelebb áll hozzájuk, mint a hazai barokk vallásos irodalom olyan termékeihez, amilyeneket Hopp Lajos párhuzamos jelenségek gyanánt gondosan felsorol. Mikes esetében azonban a témák kétségtelen rokonsága ellenére teológiai vonatkozásban is, stílustörténeti helyüket tekintve is modernebb megnyilatkozásokról van szó, mint a XVIII. század hazai vallásos irodalmának hasonló termékei voltak, sőt azt is mondhatnánk, hogy olyan tendenciákat előlegeznek, amelyek nálunk — egyébként kusza ellentmondások kíséretében — majd csak a jozefinista „reformkatolicizmus” idejében bukkannak fel. Sok jel mutat tehát arra, hogy Mikes vallásos művei végső soron jól kibékíthetők mindazzal, amit a *Törökországi levelek* világról tudunk.

Baróti Dezső

A MÜNCHENI KÓDEX 1466-BÓL

Kritikai szövegkiadás a latin megfelelővel együtt. Szerkesztette: Nyíri Antal. Munkatársak Bodnár Ferenc, Pálfalvi Etelka, Rácz Endre, Velcsov Mártonné, Végh József Mihály. Bp. 1971. Akadémiai K. 402 I. (Codices Hungarici, VII.)

A szegedi nyelvész-munkaközösség a négy evangélium huszita fordításának másolatát tartalmazó Münchener Kódex betűhű szövegét teszi közzé e kiadványban. A „Codices Hungarici” sorozat eddigi gyakorlatának megfelelően párhuzamosan közli a megfelelő latin szöveget, eltér viszont az eddigi kötetektől abban, hogy a kódex hasonmását nem adja. (Ennek oka az, hogy a hasonlóan technikai magasan színvonalú kiadása már megjelent 1958-ban Wiesbadenben, Julius von Farkas gondozásában.) A bevezetésben a munkaközösség részletesen beszámol a kiadvány előkészítéséről, leírja a kéziratot, és jellemzi másolóit (újdonság, hogy az eddig meghatározott két másoló munkája mellett egy harmadikét is megállapítja), igen alaposan tárgyalja a kódex helyesírását és az egyes betűk hangértékét, különös tekintettel a háromféle *e* betűre. E részekben folyvást polemizálnak Décsy Gyulával, aki a Farkas-féle kiadvány folytatásaként a kódex szövegének betűhű átírását is megjelentette 1966-ban, ugyancsak Wiesbadenben. Décsy ugyanis tagadta a háromféle *e* betű meglétét, a ferde ékezetes *e*-t hangértékkel nem bíró írástechnikai sajátságának tartotta, s kiad-

ványában sem jelezte. Ez a tény, továbbá a nagy számú félreolvasás és sajtóhiba Décsy kiadványát használhatatlanná teszi; többek között ez is indokolta a Münchener Kódex újbóli kiadását.

Részletes tanulmány szól a magyar szöveg és latin megfelelőjének viszonyáról. A munkaközösségnek sikerült megtalálnia a Márk-prológus első harmadának eredetijét. A további kétharmad rész feltételezhető latin eredetijével kapcsolatban érdemes lett volna megfontolni Szabó Flóris véleményét, aki szerint e további rész „nem fordítás, hanem csak rövidített átdolgozása az eredetinek”. (ItK 1966. 152.) A latin eredeti második részének néhány részlete e véleményt valószínűsíti: „Denique amputasse se propter fidem pollicem dicitur ut sacerdotio reprobos haberetur sed tamen consentiens fidei predestinata potuit electo... Nam et Alexandrie episcopus fuit...”

A bevezető rész a „legfontosabb” irodalom jegyzékével zárul, amelyben több tanulmányt nem említenek; nem tudni, milyen alapon minősültek ezek nem fontosaknak: Hámosi Antónia és H. Bottyányi Éva egy-egy tanulmánya a Pais-émlékkönyvben, Imre

Samu két tanulmánya a MNy 1960. évfolyamában, Szabó Flóriás említett közleménye a huszita biblia állítólagos patárán elemeiről, melyben ugyanarra az eredményre jut, mint a kiadás bevezetésének végén közölt tanulmány, Timár Kálmán: Zsoltárfordítás nyoma a Bécsi és Müncheni Kódexben (ItK 1936. 61–65.) stb.

Rátérve a kiadvány érdemi részére, vagyis magára a szövegkiadásra, mindenekelőtt a kiadás általános alapelveihez fűznénk néhány apró megjegyzést. A kódex minden egyes, paleográfai elterő jelének a kiadványban megfelelő egy-egy elterő nyomdai jel, leszámítva azt, hogy a ponttal ellátott és a pont nélküli *i* jelet nem különböztetik meg. (Ez csakugyan túlzott akribia lenne.) Elvileg helytelen, hogy két esetben a kódex paleográfai elterő és hangértékben egészen más jelét a kiadvány ugyanazzal a nyomdai jellel adja vissza: a *z*-nek és a *-den*, *-dom* rövidítésnek egyformán *z* felel meg, a verzál *L* és a *cs* hangértékű *L* ugyancsak teljesen azonos. Eszerint pl. a *mondz* szó olvasata *mondom* és *mondsz* is lehet, a *Lazar* szóé meg akár *Lázár*, akár *császár*. Ez persze a gyakorlatban sok zavart nem okoz, mégis jobb lett volna, ha a kiadók e téren is követik kiváló szegedi elődjüknek, Mészöly Gedeonnak eljárását, aki a Bécsi Kódex kiadásában a *z*-t átírta *z*-nek (ez a nyomdai jel úgyszólván egyetlen helyen fordul elő a Müncheni Kódex átírásában, J 18,39: *Akaziatoe*, de ez sajtóhiba *Akaziatoe* helyett); a *cs* hangértékű *L* alsó vízszintes szárát pedig Mészöly egy kicsit meggörbítette. Nem egészen szerencsés az *r* rövidítésnek hullámvonalal, az ún. nazális-jellel való reprodukálása sem (mēt = mert), bár ezt is meg lehet szokni. (Mészöly kétszeres hullámvonalat alkalmazott ilyen esetben.) Jó lenne végül, ha a zárójelék használata a különböző kritikai kiadásokban egységes lenne, szívesebben láttunk volna az áthúzott szövegrészek jelölésére szögletes zárójel helyett hegyes zárójel. A szögletes zárójel ugyanis elég általánosan azt szokta jelenteni, hogy a benne levő szövegrész az eredetiben nincs meg. (Ebben az értelemben használják a sajtó alá rendezők is kiadványuk 62. lapján.)

Maga a szöveg pontosság tekintetében számos hazai kritikai kiadás fölött áll, és feltétlenül sokkal pontosabb Décsy kiadásánál. Nem ártott volna azonban legalább még egy korrektúra. A sajtóhibáktól nehéz mentesíteni az ilyen kényes szöveget, és azokról a közlétekről sokszor nem is tehet. Ha azonban a gondos korrigálás ellenére is marad sajtóhiba a kiadványban, feltétlenül csatlakozni kell hozzá hibajegyzéket. Kívánatos lenne, hogy a jelen kiadvány elmaradt hibajegyzéke valamelyik közérdekű folyóiratban megjelenjen. Addig is álljon itt két összefüggő részlet-

nek, a 28ra–37rb és az 55va–60va lapok átírásának hibajegyzéke, ezzel a közlétekről munkájának pontosságát is jellemezzük. (Az eredeti kódex megtekintése néhány százszorosan vagy csökkenten a hibák számát. Lehetőséges ugyanis, hogy egy-egy mellékjel csak a faksimilén nem látszik. Az ilyen esetekben kérdőjelet tettünk az illető szó után.) M 22,34 „gol[u]en” helyesen: „gol[u]en” — M 22,37 „žezěffed” h.: „žezěffed” — M 22,39 „žezěffed” h.: „žezěffed” — M 23,19 „geñezöfeget” h.: „geñezöfeget” (?) — M 23,29 „tünēktec” h.: „tünēktec” (?) — M 23,37 „hoziad” h.: „hoziad” (?) — M 24,2 „latfatoc” h.: „Latfatoc” — 24,45 „vza oī idomofnac / kit o vza žezzet” h.: „vza žezzet” — M 25,15 „girat” helyesen: „girat” (?) M 25,44 „aḡ” h.: „aḡ” — M 25,46 „ke 929c” h.: „ke 929c” — M 26,10 „muēlkeđet” h.: „muēlkeđet” (?) — M 26,11 „medzha” h.: „medzha” — M 26,12–13 „engemēt (13) bižoñ” h.: „engemēt / (13) bižoñ” — M 26,25 „Fēlēuē” h.: „Fēlēuē” — M 26,43 „ēf mḡ” h.: „ēf mḡ” — M 26,45 „taneituanihoz” h.: „taneituanihoz” (?) — M 26,67 „92caiaza” h.: „92caiaza” — M 26,69–70 „valal / (70) Es” h.: „valal (70) Es” — M 27,29 „Vduoḡ” h.: „Vduoḡ” M 27,44 „megfēzeittecuala” h.: „megfēzeittecuala” — M 27,58 „tēftet” h.: „tēftet” — Mc 1,31 „lelēt τ” h.: „lelēt / τ” — Mc 1,32 „vallokat” h.: „vallokat” — Mc 1,34 „mḡvigazta” h.: „mḡvigazta” — Mc 1,41 „Ihc” h.: „Ihc” — L 1,81 „bato zoltatic” h.: „batozoltatic” — L 2,5 „felēfeguēl” h.: „felēfeguēl” — L 2,15 „Mēnḡñ” h.: „Mēnḡñ” — L 2,24 „oftyat” h.: „oftyat” — L 2,36 „famuēl” h.: „famuēl” — L 2,41 „medz” h.: „medz” — L 2,43 „ihzmbèn” h.: „ihzmbèn” — L 2,46 „kožepēttec” h.: „kožepēttec” — L 3,8 „gimolēt” h.: „gimolēt” — L 3,37 „Matufabele” h.: „Matufabele” — L 3,37 „Iarebe” h.: „Iarede” — L 4,4 „medz” h.: „medz” — L 4,14 „žellētn” h.: „žellētn” — L 4,18 „meḡuigažtanō” h.: „meḡuigažtanō” — L 5,7 „iouēñ / bētołtec” h.: „iouēñ bētołtec” — L 5,10 „ettōłfogua” h.: „ettōłfogua” — L 5,21 „ki bozathat” h.: „Ki bozathat” — L 5,22 „gondolātfocat” h.: „gondolātfocat” — L 5,25 „ēlot” h.: „ēlot” — L 5,31 „ēgezec” h.: „ēgezec” — L 5,33 „boitōln” h.: „boitōln” — L 5,36 „až vy nē” h.: „až vŷ nē” — L 5,39 „vg” h.: „ug”.

A párhuzamosan közölt latin megfelelő szöveg kérdése némileg problematikusabb. A kiadóknak nem sikerült egy olyan korabeli latin szöveget találniuk, amely pontosan megfeleljen a magyarnak. Ezért azt a megoldást választották, hogy egy modern, az Augustinus Merk által gondozott 1957-i kritikai kiadás szövegét tették a magyar mellé. Ha e kiadás apparátusában (és egy másikában, az Eberhard Nestle által gondozottában) olyan

variánsokat találtak, amelyek a magyar fordításnak jobban megfelelnek, a Műncheni Kódex kiadói ezeket a lap alján közlik, s ezekben az esetekben — joggal — nem is tekintik a magyar és a latin szöveget különbözőnek. A különbségeket egyébként jelzik, vagy úgy, hogy a magyar (vagy latin) szöveg-hiány esetében a megfelelő latin (vagy magyar) szövegrészt ritkítják, vagy úgy, hogy az eltérő fordításra jegyzetben figyelmeztetnek. A magyar szöveg hiányait, többleteit és változtatásait a bevezetésben is összegezzük, s a fordító vagy a másoló kihagyásainak, betoldásainak és tévesztéseinek tartják. A latin szövegnek a magyarral egyező variánsai a közéztévők szerint „nem mutatnak semmiféle szabályszerűséget, és egyáltalán nem céloznak valamely határozott Vulgata-kéziratra.” Meggondolandó azonban, hogy a közölt 123 variánsból 60 megtalálható az 1590-i „textus Sixtinus”-ban (is), a többi pedig egyéb verziók között oszlik meg. Ha mármost végignézzük a „textus Sixtinus” Nestle által közölt többi variánsát (az 1936-i 6. kiadást használtuk), azt találjuk, hogy e variánsok közül a Műncheni Kódex közreadói kb. százát nem közölnék, noha a magyar fordítás ezeken a helyeken — olykor akár csak apróságokban is — a „textus „Sixtinus” pontos megfelelője. Íme néhány példa: M 8,32 nag hiztélénfeggél | impetu | var.: magno impetu — M 9,1 Es félménuē i^o | Et ascendens | var.: Et ascendens Iesus — M 15,2 a^o vénécn^o žezzezekēt | traditionem seniorum | var.: traditiones seniorum — M 17,19 meñ ēl innēn z ēl megēn | Transi hinc illuc, et transibit | var.: Transi hinc, et transibit — Mc 1,24 tudō hog leg | scio qui sis | var.: scio quod sis — Mc 2,12 ēl mēne onnatn mēden^o ēlōt | abiit coram omnibus | var.: abiit inde coram omnibus — Mc 4,22 titoc ki nē vilagra iō | occultum, sed ut in palam veniat | var.: occultum, quod non in palam veniat — Mc 4,29 z mikoz o bēlōllo tēfēs gimōlōt hozand | Et cum produxerit fructus | var.: Et cum ex se produxerit fructus — Mc 4,32 z micoz ki kēlēnd fel nō nag faia | et cum seminatum fuerit, ascendit | et cum natum fuerit, ascendit in arborem — Mc 5,8 ēz ēmbezbōl | ab homine | var.: ab homine isto — Mc 5,10 onžōllacuala | deprecabatur | var.: deprecabatur — Mc 5,35 iquen^o kōuētēc a^o finaōgōa fēidēlmehez | veniunt ab archisynagogo | var.: veniunt nuncii ad archisynagoga — Mc 9,40 hideg vizet | aquae | var.: aquae frigidae — Mc 15,46 a^o golba takara | involvit sindone | var.: involvit in sindone — L 2,7 onēki | eis | var.: ei — L 2,37 z ēz ožueg uala | Et haec vidua | var.: Et haec vidua erat — L 4,7 ha lē ēfūē imadkozandol | si adoraveris | var.: si procidens adoraveris — L 4,18 žēgenecnēc^o ēzēžtet | pauperibus misit | var.: pauperibus, misit — L 5,8 vžā

mezt bünōs ēmbez vāgoc | quia homo peccator sum, Domine | var.: Domine quia homo peccator sum — L 6,1 a^o mafod žombaton / micor ēlōžēz | in sabbato secundo primo, cum | var.: in sabbato secundo, primo, cum L 6,29 z ki lapanga ēggic tūgōdēt tazlad nēki a^o maficat es | Et qui te percudit in maxillam, praebet et alteram | var.: Et qui te percudit in maxillam unam, praebet illi et alteram — L 8,46 mezt es ēn | nam ego | var.: nam et ego — L 10,30 Fél tēkentuē | Suscipiens | var.: Suscipiens — L 17,7 tēhēn ožizōt | pascentem | var.: pascentem boves — J 1,3 Mēf lōt o bēne | quod factum est; in ipso | var.: quod factum est in ipso — J 1,42 Iohanna | Iona | var.: Ioana — J 6,13 az ožt aza keñēzēcbōl z a^o kēt halacbol | ex quinque panibus hordeaceis | var.: ex quinque panibus hordeaceis et duobus piscibus — J 6,33 Mezt ēz az igaz keñer | Panis enim Dei est | var.: Panis enim verus est — J 6,65 kic volnanac hiēndōc | qui essent non credentes | var.: qui essent credentes — stb.

Természetesen nem merjük ezzel azt állítani, hogy a huszita bibliának pontosan megfelelő latin szöveget, vagy akárcsak a hozzá legközelebb álló kézirat-családot (a „textus Sixtinus” előzményeiben) „megtaláltuk” volna. Egyrészt nem tudjuk, hogy a közéztévők a többi variáns közül mi mindent hagytak megemlítés nélkül, másrészt az Újszövetség középkori szöveggyományára az jellemző, hogy rendkívül kevert. Mindössze egy lehetőségre szerettünk volna rámutatni. A latin és a magyar szöveg összehasonlítása, valamint az ebből levont következtetések ingatag alapokon állanak mindaddig, míg a sajtó alá rendezők nem tesznek meg mindent annak érdekében, hogy a magyar szöveghez a lehető legközelebb álló latint megállapítsák. Az az érzésünk, hogy a dolog könnyebbik végét fogták meg, és túl hamar lemondtak arról, hogy egy olyan korabeli kéziratost latin szöveget találjanak, amely a magyar fordításnak a lehető legjobban megfelel. Meggondolandó, hogy egy taláalomra kiválasztott kódexben, az OSzK Cod. Lat. 267. jelzetű, XV. századi kódexében rövid böngészgetés után hat olyan helyet találtunk, amelyekkel a Műncheni Kódex szövege — a közölt latin szöveggel szemben — megegyezik. (M 21,17 z oth lakozec / z taneitauala iftēnn^o ožžagažol oket | ibique mansit. var.: | ibique mansit et docebat eos de regno dei. — M 28,7 mēglattatoc mikēt mondotta tū nēktec | videbitis; ecce praedixi vobis. | var.: videbitis sicut dixi vobis. — Mc 6,4—5 o hazaiaiban / z nē tehēte ot | in patria sua et in domo sua et in cognatione sua. Et non poterat ibi | var.: in patria sua. Et non poterat ibi — Mc 14,37 nem vigāzhattal en velēm eg idōt | non potuisti una hora vigilare? | var.: Non potuisti vna hora vigilare mecum — Mc 14,61 lhē ke

végegi vala | Ille autem tacebat | var.: Iesus autem tacebat — L 1,3 o igen io otheophile | optime Theophile | var.: optime otheophile)

Szabó Flóris, akinek véleményét mindig érdemes fontolórára venni, rámutat a kutatás egy lehetséges irányára: bizonyos jelek (Mészölynek a Bécsi Kódexszel kapcsolatos forráskutatásaival egyezően) XIV—XV. századi csehországi latin kéziratok felé mutatnak. (l. h. 149.) Egyáltalán is valószínűnek látszik, hogy a XIV—XV. századi Vulgata-szöveg-hagyomány közelebb áll a Münchener Kódex szövegéhez, mint a közzétéveők által lenyomatott szöveg.

Kritikai kiadásban a fordítás alapjául szolgáló eredetinek a lehető legpontosabb megállapítása ugyanolyan követelmény, mint

a kiadott szöveg teljes megbízhatósága, s eltérés jelzése ott, ahol megállapíthatólag nincs, éppoly hiba, mint egy téves olvasat. A Münchener Kódex kiadásának azt a részét, amely a latin megfelelő tárgyalja, nem tekinthetjük kifogástalannak. Csak abban reménykedhetünk, hogy Décsy „javít”, és tervezett kiadványában, amely a Münchener Kódex szövegének mai helyesírással történő közlése mellett a latin megfelelő is tartalmazza majd (l. idézett kiadványának XVII. lapját), egy minden tekintetben kielégítő latin szöveget nyomat le. Így aztán a Wiesbaden—Szeged mérkőzés eredményeképpen majd csak együtt lesz a Münchener Kódex filológiaiailag használható anyaga.

Stoll Béla

Györfy György—Kurcz Ágnes: István király emlékezete. A képanyagot és képleírásokat Dercsenyi Dezső állította össze. A fordítások szövegűségét Szepessy Tibor ellenőrizte. A fényképfelvételeket Hemző Károly készítette. Bp. 1971. Magyar Helikon. 117 l.

Ezt a bibliofil kiállítású könyvet előkelő hely illeti meg azoknak a kiadványoknak sorában, melyek az államalapító király emlékét idézték fel a jubileum alkalmából. Az első részben Györfy György magvas történeti tanulmánya (5—16.) és a koronázási jelvények bemutatása írásban és képből (17—23.) harmonikusan ötvöződik össze a kötet második — terjedelmesebb — felét alkotó *Intelmekkel* és István-legendákkal (25—85.). Az ízléses kiadványt gazdag képanyag egészíti ki (87—114.).

Az emlékkönyv anyagából elsőrendűen az egykorú szövegek érdeklik az irodalomtörténetet természetesen, de nem filológiai vonatkozásban, hanem mint fordítói teljesítmények. Kurcz Ágnes, a kötet egyetlen fordítója, nem keltett csalódást, mert fölényes latin nyelvi felkészültséggel és hajlékonyan bizonyuló, szép magyar stílussal tolmácsolta az összes forrásszöveget. Ez nem kis dicseret akkor, ha meggondoljuk, hogy feladata nem egyszerűen a latin eredetinek hiteles prózai fordítása volt, hanem jóval több ennél: a középkor stíluszményeinek mai nyelvérzékünk számára is felfogható transzponálása.

Hogy mind az *Intelmek*, mind pedig a három István-legenda írónak stílusára jellemzőnek tarthatjuk a rímes próza használatát, azt Horváth János *Árpád-kori latin nyelvű irodalmunk stílusproblémái* (Bp. 1954.) c. monográfiája óta tudjuk teljes bizonyossággal. Kurcz Ágnes írói-fordítói teljesítményét tehát ennek ismeretében kell megítélni.

Az alábbiakban — mintegy szűrőpróbát téve — valamennyi elbeszélő forrásból kiemelünk néhány kölönt, főleg olyanokat, melyeket Horváth János is sikerülteknek minősít, s ezeket összevetjük Kurcz fordításával, valamint a Kurczot megelőző legutóbbi fordítás szövegével.

Intelmek: „*Patientiae et iudicii observatio, quinta regalis corone est ornatio.*” (Cap. V.) — Kurcz: „A türelem és az igaz ítélet gyakorlása, a királyi korona ötödik cífrázása.” (Kálmár Simon, *Szent István első magyar király a királyok tízparancsolatáról Szent Imre herceghez*, Bp. 1938. [1944]: „A türelem és a törvénykezés gyakorlása ötödik ékessége a királyi koronának.”) —

Legenda maior: „*Nomen sibi impositum est Stephanus, quod alienum a consilio dei non credimus, ut Stephanus quippe Grece coronatus sonat Latine.*” (Cap. V.) — Kurcz: „Akkor az István nevet kapta, hiszük, hogy Isten is ezt akarta, mert ami, István' a görög nyelvben, 'koronázott' a latin beszédben.” (Erdélyi László, *Magyar szentek legendái a XI. századból*, Szeged, 1944.: „A Stefan negyven év alatt (?) István, István lett, s nem hiszük, hogy Isten terve ellen. Mert a Stephanus görögül coronatus jelent latinul.”)

Legenda minor: „(O vere felicem Stephanum) qui, ut eternam mansionem edificatam haberet in celis se ipsum domino habitaculum praeparabat in terris.” (Cap. V.) — Kurcz: „(Ó, igazán boldog István,) hogy lakása, egyen a mennyekben felépítve örökkön, magát formálta az Úr hajlékává a földön.” (Erdélyi László: „... hogy örök lakást nyerjen felépítve az egekben, önmagát készítette elő lakásul az Úrnak a földön.”)

Hartvik-féle István-legenda: „*Hec tibi committo servanda, cum tempus fuerit, manifestanda.*” (Cap. XXVII.) — Kurcz:

„Rád bízom ezt megőrzésre, s ha eljön az idő, felfedésre.” (Erdélyi László: „Ezeket rád bízom megőrzésre, hogy megmutatd, ha eljön az ideje.”) A példák felsorolását azzal a tanulsággal zárhatjuk le, hogy Kurcz Ágnesnek sikerült az övét megelőző fordítások filológiai hűségét megőrizve továbblépnie az eredetivel megegyező, rimes próza irányába.

V. Kovács Sándor

Hermányi Dienes József: Nagyenyedi Demokritus. Válogatta és bevezette: Rohonyi Zoltán. Bukarest, 1970. Kriterion K. 190 l. (Téka)

Hermányi Dienes József sokáig mostohán kezelt munkáinak felszínre hozásában fontos szerepet játszott a romániai, erdélyi könyvkiadás és az erdélyi múlt nemes hagyományait őrző irodalomtörténeti gondoskodás. 1925-ben Kelemen Lajos Hermányi *Emlékiratának* válogatott kiadását jelentette meg Kolozsváron, 1943-ban György Lajos a *Nagyenyedi Demokritus* ismertetése meg a magyar irodalomtörténettel. Sajnos ez a kiadás is csak részleges lehetett. Szükségszerűen következett, hogy Hermányi szépprózai munkáinak következő s egyben mind ez ideig legjelentősebb állomása a teljes *Nagyenyedi Demokritus* 1960-as, budapesti megjelentetése volt. Klaniczay Tibor e kiadásnál egyidejűleg alapvető indítást adott Hermányi marxista irodalomtörténeti értékeléséhez.

Mindenképpen örülünk most a *Demokritus* jelen, romániai válogatott, népszerűsítő kiadása megszületésének. Örömmel csak a kötet terjedelmének szűkösége csökkenti. Kár, hogy Hermányi legjelentősebb szépirodalmi munkájának csak negyed részét tartalmazza a meglehetősen szelektív kiadás. A túlzott válogatás szerencsére nem sokat árt Hermányi írói módszereinek megismerésében, hiszen éppen a *Nagyenyedi Demokritus* vívmánya az emlékirat kötettségétől felszabadult önálló, független kisepikai egységek megteremtése. Ezek az anekdoták egymás mellett állnak, egymástól függetlenül, s csak annyiban alakul ki gyűjtemény-jellegük, hogy ugyanazon kor társadalmának jellegzetes mozzanatát rajzolják fel az egyes epikai egységekben.

Mégis hiányoljuk egyrészt az önéletrajzvonatkozású történeteket, amelyekben maga a szerző is szerepel. Ezekben nemcsak Hermányi portréja szinesedik-szélesedik ki, hanem a történeti mögé „elbújó” szerző is sokszor megszólal, véleményt mond koráról is. Ezt azért szükséges hangsúlyoznunk, mert a szakirodalomban nemegyszer szeméretik Hermányinak, hogy túlságosan is ob-

jektív a körülötte folyó események leírásában: történetei csak bemutatnak, dokumentatív jellegűek, de kritikát, állásfoglalást ritkán tartalmaznak. Am, mint ismeretes, ez az objektivitás csak látszólagos és erősen összefügg Hermányi újszerű írói módszerével, sőt egyenesen abból következnek. — Másrészt hiányoznak a válogatásból azok az anekdotanovellák is, amelyek két-három különböző formában is kikerültek a szerző keze alól. Olyan közös történetekre gondolunk itt, amelyeknek epikus magva Hermányi másik két szépirodalmi munkájában: az *Emlékiratokban* és a Püspök-portrékban is szerepel, és így a három különböző műfajnak megfelelően (emlékirat, anekdota-novella, portré) más-más megformálása jut érvényre. Főként e történetek egymástól eltérő kidolgozási formájában érhető ugyanis tetten Hermányi szépiroisága, alkotó módszerének milyensége.

Rendkívül fontos szerepet tölt be Hermányi korában a művek elé bocsátott előszó. Nem tudjuk okát találni, miért maradt el az egész alkotás célját, jellegét s egyben alaptonusát is megadó bevezetés.

A válogatás szöveggondozása a budapesti 1960-ban megjelent kiadás a kézirat összeállításával születt meg. Ilyen értelemben kicsit több pontosságot vártunk volna a sajtó alá rendezőtől. A kolozsvári kéziratnak az MTA Könyvtárában szereplő mikrofilmje alapján módunkban állt betekinteni Rohonyi szöveggondozásának módszerébe. Legtöbb esetben szükségszerűen mellőzte a régies helyesírást és a szövegben a mai értelmezésnek megfelelően alakította a különböző alak-tani, hangtani régiességeket is. Nem értjük azonban, hogy ha a kolozsvári kéziratot követve például „szegény korcsmárasnék” alakot használ (75.) miért „javítja” a 91-ben az „órvasság”-ot „orvosság”-ra, vagy az ugyancsak itt szereplő „csomomon”-t „csomosan”-ra stb. Problémát okoz a vessző-használat is. Kiseb elírások is akadnak. A Klaniczay kiadásban és a kéziratban is helyesen ’an per mediam nollet occurrere mortem’ szerepel. (91.) Rohonyi ’an der mediam nollet occurrere mortem’ formát használja stb. Mindemellett a kiadás szövege egészében könnyen olvasható, világos és értelemszerű.

Kár, hogy a kötet összeállítója nem ismeri a Hermányi-kutatás legutóbbi tíz évének hazai eredményeit. Így az íróat bemutató bevezetés ma má r helyenként kissé korszerűtlen képet fest. Hosszasan elemzi pl. az író első szépirói művének az *Emlékiratoknak* irodalmi-művészeti sajátosságait. E műfaj virágzásának, csúcspontjának tekintti Hermányi művét a magyar irodalomban, holott inkább jellemző az alkotásra a felbomlás, a nem-emlékirat forma. Inkább első kísérlet ez a *Nagyenyedi Demokritusban* megvalósított önálló kisepikai egység, az anekdota-novella megteremtésére.

Ugyanakkor a *Nagyenyedi Demokritos* anekdotáinak szerkesztésbeli megoldásait kitűnően felismeri, és meggyőzően mutatja be a szerző művészi szempontjait az egyes anekdoták megkomponálásában.

Rohonyi erősen hangsúlyozza Hermányinak a barokkhoz tartozását. Még sokat emlegetett átmeneti szerepét sem tudja fenntartás nélkül elfogadni. „... Hermányi átmeneti jellegű pusztán a nagy-barokk hagyomány bomlása jelzi, de nem átlépése az új irányzatba, s ezért eszmei és stílári szempontból egyaránt még a barokk kor képviselője.” Anélkül, hogy messzemenő következtetést vonnának le, szerintünk Hermányi és a rokokó szorosabb rokonságát mindenképpen érintenie kellett volna az előszóban. Az apró műformák kedvelése, és ezekből „halmaz” jellegű gyűjtemény összeállítása jellegzetesen rokokó tulajdonság...

„E történetek egészéből lesújtóan sötét kép tárul fel a XVIII. századi erdélyi életéről” — írja Rohonyi —, valójában azonban állandóan megtöri ezt a „sötétre festett világot” a történetek anekdotikus színezettsége, leleményes nyelvi és egyéb humora. Tény, hogy Hermányi mindent gátlástalanul megír, ha úgy tetszik „leleplez”, de életszemléletében domináns a rokokó derűje, évődő kedvessége és rendkívüli emberközelsége marad. Epp ezért találjuk túlzottnak Rohonyi megállapítását. A *Nagyenyedi Demokritos* szerintünk egészében a XVIII. század Erdélyének széles keresztmetszetét adja, s ez a bemutatás távolról sem olyan döbbenetesen sötét, hiszen a történetek feltárta életformában részben jelen van már a polgári racionalizmus mércéjével bíráló, felvilágosodás eszméit hirdető ember világszemlélete is.

Ha Rohonyi Hermányi felfogásával egykét esetben nem is értettünk egye, -ez nem kisebbíti érdemét e szép kötet összeállításában és megjelentetésében, mert az régi magyar szépprózánkban s Hermányi Dienes Józsefnek erdélyi és ithoni népszerűségének egyaránt fontos eredménye.

Makray Magdolna

Tamás Anna: Az Életképek (1846—1848).
Bp. 1970. Akadémiai K.—MTA Irodalomtudományi Intézet. 222 l. (Irodalomtörténeti Füzetek, 68.)

Kismonográfiát írni egy irodalmi folyóiratról — alighanem egyike a leghálátlanabb feladatoknak. Ha a szerző teljességre törekszik, menthetetlenül a közismert dolgok iskolás ismételtetésére kényszerül, ha valamilyen szempont(ok) szerint szelektál, kiteszi magát

a bírálói akadémioskodásnak: miért épp ez emelte ki?

Ha Tamás Anna olyan merész és áldozatkész volt, hogy vállalta az *Életképek* 1846—48 közötti történetének megírását, a recenzens is legyen méltányos, s leaglább a fenti sztereotíp kifogások felsorakoztatásától tekintsen el. Kezdjük hát azzal a kérdéssel, hogy miben is áll az Irodalomtörténeti Füzetek 68. számának fő értéke?

Először is talán abban a magától értetődő, de éppen nem könnyű teljesítményben, hogy a szerző tüzetesen megvizsgálta az *Életképek* szóban forgó számait, s bőségesen ismerteti belőlük mindazt, amit jelenlegi irodalomtörténeti problémáink szempontjából érdekesnek, tanulságosnak tart. Egy-egy fontosabb esetben oldalakon át is kivonatolja az *Életképek* cikkeit, olykor a lapba szánt, de meg nem jelent kéziratokat is, mint Vasvári Pálnak egyik, az 1956-os válogatásba fel nem vett írását is. A kivonatokat kommentáló megjegyzések olykor alig haladják meg a tartalom pusztá elismétlését vagy helybenhagyását, de az ismertetések haszna így is kétségtelen. (Itt mindjárt hadd jegyezzük meg, hogy a haszon még tetemesebb volna, ha az *Életképek* tárgyalt cikkeinek és más írásainak jól kezelhető *mutatója* zárná a könyvet, hiszen pusztán a névmutató alapján meglehetősen bajos előkeresni egy-egy művet.)

Tamás Anna azt a módszert választotta a tekintélyes mennyiségű idézett anyag feldolgozására, hogy rovatok és műfajok szerint vizsgálja előbb az elvi cikkeket, azután a költészeti majd szépprózai termékeket, s végül a „vegyes műfajokat”. A lap általános fejlődésének jellemző vonásait így módon az egyes műfajoknál bizonyos fokig meg kell ismételnie; és is igaz viszont, hogy amennyiben a tiszta kronológiai felvázolás módszerét választotta volna, akkor másfajta szerkesztési nehézségekkel kellett volna megküzdenie. A lényeges következtetésekig így is el tud jutni, s meggyőződen bizonyítja, hogy „Petőfi és írói köre forradalmasította a polgári-liberális folyóiratot, és attól kezdve, hogy Jókai foglalta el a szerkesztői széket, olyan írásművek láttak az *Életképek* hasábjain napvilágot, melyek közül nem egy közvetlenül 1848 márciusát érleli...” (127.). A radikalizálódási folyamat 1847 második felében és 1848 elején teljesedett ki. Mindezt persze nagy általánosságokban eddig is tudta az irodalomtörténet, de más dolog valamit „biztosra venni”, s más dolog tényszerűen, bizonyító adatok egész serege révén meg is győződni valamiről.

Az *Életképek* története elválaszthatatlan a Fiala Magyarországi mozgalomtól, az pedig a magyar romantikus irodalomtól. Tamás Anna is idézi Jókai rendkívül fontos vallo-

mását arról, hogy Petőfi „magyar romantika iskolának” szerette nevezni a Tizek csoportosulását. De miben is állt Petőfiék romantikája? Mi köze Petőfi „romantika iskolájának” Heine által megfricskázott „Die Romantische Schule”-hoz? És a francia romantikusokhoz? Az utóbbi időben — nemcsak azért, mert Európaszerte „divat” a romantika kutatása, hanem a dolgok objektív logikája következtében is — egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Petőfi(ék) romantikája nem intézhető el azzal a lekicsinylő ítélkezéssel, amely Horváth János szemléletét s egy ideig a korai marxista művekét is jellemezte. Tamás Anna tisztában van ezzel, s könyvében újra és újra kitér a romantika problémájára. Nem teljesen világos számomra, hogy mit kell értenünk a tételen, mely szerint Petőfi költészete „a maga egészében anti-romantikus romantika” (164.), de ha jól értem a fogalmat, csak egyet tudok érteni Tamás Annával, aki okkal hangsúlyozza a Fiatall Magyarországi íróinak romantikus vonásait.

Nem fő kérdés, de érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy Tamás Anna elkülöníti Pákh Albertet a Fiatall Magyarországi többi tagjától. Szerinte Pákh az ábrázolási módszer tekintetében „hajlik a realizmus felé”, míg a Tizek néhány tagja, „így Jókai, Pálffy első-sorban romantikusok” (164.). Hogy Pákh legjobb műveit „a romantika ellenében” írta volna, még további bizonyításra szorul. A magam részéről egyáltalán nem tartom kizártnak, hogy a Tanás Anna által elemzett Pákh-i antiromantikus paródia a magyar romantikán belül harc terméke volt, annak az esztétikai ellenszenvnek szülötte, amelyet Petőfi és nem egy barátja érzett az általuk alacsonyabbrendűnek ítélt Nagy Ignác-i és Kuthy Lajos-i romantikával szemben (arról nem is beszélve, hogy mindkettőjükkel szemben egyéb, politikai és személyi fenntartásaik is voltak). Mindebben persze nem is Pákh megítélése az érdekes, hanem magáé a romantikáé, melyet a szerző talán még mindig túl sok fenntartással kezel (Lásd kivált összegezését a 197. lapon.).

Az ilyen kérdések megválaszolásához persze arra volna szükség, hogy jobban elszakadjunk magától a leszűkített kiinduló témától, a folyóirat tematikai, műfaji stb. jellemzésétől. Tulajdonképpen ez az egyetlen érdemlegesebb hiányérzetem a könyv olvasásán: többet szerettem volna megtudni azokról az irodalmi-szervezési, csoportalakítási, „mozgalmi” kérdésekről, amelyek az *Életképek* kapcsán felmerülnek, s amelyek a lap rovatainak és műfajainak elemzése révén még nem oldhatók meg, — a lapot is jobban lehetne látni, ha nemcsak főleg belülről, hanem kívülről is többet mutatott volna belőle a szerző. Természetesen nem a végéig, mindig,

sőt egyre jobban hiányzó Fiatall Magyarországi monográfiát kérem számon egy irodalomtörténeti füzetből, csupán a lap kérdéseinek kevésbé „belterjes” tárgyalását. Meglehet azonban, hogy az Irodalomtörténeti Füzetek szokásos terjedelme túlságosan is megnehezítette volna a feladat ilyen megoldását.

Az azonban már semmiképpen sem terjedelmi kérdés, hogy a lábjegyzetek lehettek volna pontosabbak. Az *Életképek* idézett számainak adatait rögzítette a szerző, de a „Vö. Pukánszky: i. m.” jellegű jegyzetek a lapszám megjelenése nélkül nem sok fogódzót adnak. Az utalások nem pusztán udvariassági gesztusok, hanem a további munkát is hivatottak megkönnyíteni az olvasónak — a kollégának.

Fekete Sándor

Magyar Szó. Tavasz. 1919—1920. Antológia. Összeállította, jegyzetekkel ellátta és a bevezető tanulmányt írta: Kovács János. Bukarest, 1971. Kriterion K. 439 l.

Tabéry Géza *Két kor küszöbén* címmel összeállított önéletrajzi gyűjteményének egyik darabja (a kötetet az ItK 1971. 5. száma recenzálta), az először 1930-ban publikált *Emlékkönyv* forrásértékű valóságos romániai, az erdélyi magyar irodalom 1919 utáni indulásának hőskoráról.

„Az április enyhébb volt, mint a történelem” — emlékezett Tabéry. „Kenyérkereset után kellett nézmem, s akkor támadt az az ötletem, hogy ... irodalmi hetilapot teremtek ... abból igyekszem létfenntartásomat biztosítani.” Majd elmondja: hogy győzte meg Fehér Dezsőt, Ady váradai szerkesztőjét, hogy hetilapját engedje át az irodalomnak. Így indult meg a *Magyar Szó*, irodalmi hetilapként. „Nem sokkal később a *Magyar Szó* startolása után egy másik heti folyóiratot is életre hívott Váradon a megváltozott élet. Zsolt Béla szerkesztette e másik lapot, a *Tavasz-t* ... Benn Váradon a *Magyar Szó* ...”

Így idézte a felejthetetlen emlékü, az Ady-ügyekben oly nemes és fontos szerepet játszó Tabéry Géza az indulás nehéz éveit, az első kísérleteket a Holnap városában.

Maga az antológia, amelyet most kézbe kaptunk, a Romániai Magyar Írók egyre gazdagodó sorozatában, ebből a két lapból válogat. Kovács János, aki a kötetet összeállította, jegyzetekkel látta el, és nagy ívű bevezető tanulmányt írt eleje, az irodalomtörténetírás legmagasabb mércéjével mérve is az antológiát, kitűnő munkát végzett. Ez a könyv olyan munka, amelyet senki sem nélkülözhet, aki az erdélyi magyar irodalom

kezdeteivel, avagy néhány nagy XX. századi író utóéletével foglalkozik.

A hőskorszak kezdetétől indítja Kovács János tanulmányát, majd számbaveszi azokat a Váradi gyökereket, amelyek szinte predestinálták a Kőrös-parti várost, hogy a megváltozott körülmények között is dajkálja a más égtáj alá szorult magyar szellemet, ahogy a század elején felnevelte Adyt és a Holnaposokat.

E sorok írója számára természetesen azért különösen becses ez az antológia, mert igen gazdag az Ady-anyaga. Kovács János így fogalmaz: „Mindkét lap számára Ady volt az eszménykép. Nem csupán a költő nagyváradi tevékenysége miatt, hanem mert meglátták Ady korszakalkotó jelentőségét a magyar irodalomban, felismerték életművében a folytatásra váró legközvetlenebb hagyományt.”

S itt két írást kell külön kiemelni: Tabéry Géza *Ady két asszonya* című párhuzamos portréját a Magyar Szóból, amely a tolakódó intimítások nélkül tudta bemutatni — 1919-ben! — Lédát és Csinszkát. Másrészt Oláh Gábor: *Ady Endre* című tanulmányát, amelyet gazdag mondanivalója miatt az Ady-irodalom fontos darabjai közé kell ezután sorolnunk. (Talán Szüts Dezső nagyon problematikus hangvételű memoárjából is érdemes lett volna valamit válogatni.)

Az antológia és az előző jelentős gazdagodása irodalomtörténeti tudásunknak. A romániai magyar irodalomtörténeteszek igazán minden megbecsüléstinket megérdemlik, hogy ilyen átgondolt, jó munkát végeznek a hagyományok feltárásában.

Varga József

Steinert Ágota: Küzdelem a harmóniáért. Szabó Lőrinc költői világa. Bp. 1971. ELTE Sokszorosító Üzeme. 246 l. (Bölcsészdoktori Értekezések)

„Küzdelem a harmóniáért” — mindenképpen szerencsés találat, kulcsszó, az a szövétnék, amely nélkül el nem igazodhatunk ennek a töprengő magával és a világgal egyszerre verekedő-béklő költőnek nyilvánosság elé tárt belső monológjaiban. És a gondolatalakulás fázisaiban mi egyéb lehetne döntő, mint a végső megformálás, a művészi szerkezet kölcsönöztes, szuggesztív hitelesség? — Steinert Ágotában elevenen él a költő egyénisége, annak intuitív látomásából indul ki, nem összerakni akarja részmozzanatokból, hanem az élő egyéniség részlethangsúlyai-ként helyesen értelmezi, használja fel azokat. Ennek köszönhető, hogy a költő pályájának annyi félreértett, félremagyarázott, kényes-

nek vélt mozzanata olyan meglepő világossággal válik érthetővé, olyan egyszerűnek bizonyul, mint rendszerint a „valóság”, ha van bátorságunk vele becsületes szembenézni. — Kitérően használja fel ehhez magának a költőnek — különben rendszerint — exhibicionista őszinteségű nyilatkozatait, válogatásait, s ezekből is ki tudja választani azt, ami ennek összetett egyéniségét önkénytelenül is szerves élő valójában láttatja. Olykor jelentéktelenné látszó életmozzanatokhoz kapcsolódnak, hogy azután közvetve fényt vessenek a homályosnak tűnő helyzetekre, mint amilyenek a Vezér-vers, a napi politikához, Babitshoz való viszony. „Gépiesen voltam jeles tanuló, s oly engedelmesen és önkénytelenül tettem eleget minden szokásnak és előírásnak, hogy nagyjából teljesen normális fiúszámba mehettem.” Kötetnyi adaléknál jobban megvilágítja Szabó Lőrinc szerénységét, közvetlenségét, őszinteségét, alkalmazkodó készségét: végső soron mindenkori értékadatát. — Finoman érzékeltetheti a látszólag egymást kizáró ellentmondásokat — bár inkább élettrajzi megállapításaiban, semmint az életmű elemzésében sikerül ezeknek az ellentétfeszültségeknek fejlődéstörténeti jelentőségét differenciált összetettségükben érzékeltetni. Így kitűnő megfigyelése, hogy Szabó Lőrinc — költészetének szembe-tűnő aktivizmusa mellett — „szinte betegelesen irtózik a cselekvéstől, a döntéstől. Bár alapvetően moralista alkat,” — Illyés Gyula megfogalmazásában: „a moralizmustól... nem döntést szabott ki magára, hanem penitenciát”, Baudelaire példájára meg akart alkudni a lánggal. — Természetesen Szabó Lőrinc költői moralizmusa és stirneri immoralizmusa korántsem azonosítható a baudelairei költői magatartással. Általában, ha Steinert Ágota jól is látja az egyes életmozzanatok, irodalmi élmények, mesterek, eszményképek, barátok, szellemi áramlatok hatását az életműre, mégis a fejlődés során lassan — amint magáé a műé lenne a domináns szerep, mutatkozni kezd az értekezés, részben terjedelem-megszabta, korlátja: a genetikai elemzések gazdagabb szövevényére lenne szükség a harmóniáért folyó küzdelem folyamatos kibontakoztatására. S hozzá még kellett volna jobban kénytelen megrekedni az analízis síkján, miután tulajdonképpen mégis jóformán első összefoglaló föltérképezésről van szó. S amennyiben megkísérel kortársi kritikai megállapításokra támaszkodni, a „hangok tükrében” nem szerveződik, hanem szükségképpen még inkább szétesik, elbizonytalanodik a belső fejlődés folyamatosságának érzékeltetését igénylő rajz. — De hogy milyen tisztán érzékeli a Szabó Lőrinc-líra fő fejlődési vonalát, bizonyítja a bármely irodalomtörténeti summázásban beleváncókozó véglegesnek ható összefoglaló értékelése,

„Szépen csiszolt, nyugodt versszerkezetei minden szellemi és hangulati izgalom hatására meleg fényvel izzanak fel... A költemény külső acélvazza egyszerre bontja a gondolat erejét és fékezi meg a nyugtalanul dobogó szívet, hogy csak valami tompa zsongással halljuk viharokat kavarró zúgását, sokkal félelmetesebben, sokkal drámaiban. Szenvedély és értelem harcából így kitűnő intellektuális líra születik, amely megőrzi a szenvedély erejét, de formákba zárja nyugtalanágát, az ész hideg nyugalmából csak a fegyvelmező harmóniát fogadja el, nem a hűvösséget. Romantika és klasszika találkozásából nagy költészet születik.” — Megvillantja a szerzőnek kitűnő érzékét, alapfogékonyságát a lényegstruktúrák iránt.

Baránszky Jób László

Kónya Judit: Sarkadi Imre alkotásai és vallomásai tükrében. Bp. 1971. Szépirodalmi K. 233 l. (Arcok és vallomások)

Ez az első könyv arról az íróról, aki a háború után felnőtt írónemzedék egyik legjelentősebb képviselője. Mit mutat Sarkadi pályája a könyörtelen végzet, véletlen szerencsétlenség, vagy a maga akaratából alig negyvenévesen megszakadva? Mit mutat az a két kötet, mely *A szökevény* címen jelent meg tíz éve, a hajdani barát és fegyvertárs, B. Nagy László kitűnő tanulmányával és gondozásában?

A választ Kónya Judit könyvétől várjuk, bár az *Arcok és vallomások* kötetek célja nem elsősorban a történeti felmérés. Életrajz és pályakép egyben, vagy pályaelemzés, ami nem nélkülözheti ugyan a történeti szempontokat, de egészében mégis más. Egy-egy életmű, jelentős írói pálya bemutatása, közel-hozása, a terjedelem lehetőségeihez mért elemző feltárása a cél. Színesen és plasztikusan. A gazdag és mindig jól válogatott képanyag is erre szolgál. Nem hisszük, hogy az ilyen típusú könyvek végleges ítélet formálására alkalmasak lennének. Nem szabad monografikus igénnyel teljességet keresni bennük, a Sarkadi-kötetben talán még kevésbé.

Mégis leszögezhetjük: Kónya Judit úttörő munkát végzett, amikor először igyekezett összegyűjteni a korán elhalt író életének adatait. Az alaposságot, az adatok gondos felkutatását és felhasználását dicsérettel állapíthatja meg az olvasó is, aki ismeri Sarkadi Imre életét vagy egy korszakát. Kevésbé

lehet megelégedve azonban a megformálással. A stílus bizonyos nehézsége is feltűnhet olykor, de az is, hogy kevesebb az íróra magára, a műre, a „vallomásokra” támaszkodó dokumentáció. Mindig jobb, ha maga beszél az író, mindig színesebb így a tárgyalásmód. Itt pedig elsőrendű cél lenne.

Ne is menjünk bele megállapításainak részletesebb elemzésébe. Esetleges ellenvéleményünket néha mi sem tudnánk dokumentáltan, megnyugtatóan igazolni. Nem tudnánk például egzaktan bizonyítani azt a nézetünket, hogy Sarkadi Imre életműve különböző hatások alatt állott, és a hatások alóli kibontakozás éppen legutolsó művében, a *Gyávában* érezhető. De a *Gyáva* kalandja a társadalomban régi problémája is az írónak. Kezdetről fogva ott van műveiben ez a kettség: tények és szituációk, és valami sajátos életérzés, mely minden helyzetben az élet alaptényeit is keresi, vagy legalábbis felvillantja. A gyáva ennek a legkonkrétabb, legérezhetőbb, legmodernebb megfogalmazása. Az az érzésünk, hogy itt kezdődött volna az igazi Sarkadi-életmű kiteljesedése.

De beszéljünk még néhány adatról, életrajzi részletről, melyeket a könyv írója szándékosan kihagy, lelkiismeretességére jellemzően bizonyára azért, mert nem tudta megnyugtatóan tisztázni a tényeket. „1945-ben tartunk az időben. Ez az esztendő, amelyről — s benne Sarkadi tevékenységéről — rendkívül sokféle, ellentmondó emléket gyűjthettünk össze” — mondja (51.). Ehhez fűzünk adalékokat.

A Debreceni Szabad Szót, melynél Sarkadi Imre 1945 szeptemberétől az év végéig mint szerkesztő dolgozott, önéletrajzi vázlata szerint is (227.), e sorok írója „főszerkesztette”. Pestről hazatérése után — úgy tudom februárban — már valóban Debrecenben volt Sarkadi, a Debreceni Népszavánál dolgozott (Benjámín Lászlóval együtt) egészen a Debreceni Szabad Szóhoz történt belépéséig. Hogy mikor jelezte belépési szándékát, nem emlékszem rá pontosan, 1945 nyarán válhatott meg a Debreceni Népszavától. Mint újságíró és riportter ötletes és fáradhatatlan volt (Az „(i)” jelzésű cikkek mind az övéi). Nagy része volt abban, hogy a Debreceni Szabad Szó néha a vidéki csillagászati számnak tűnő harmincezes példányszámot is meghaladta.

1945. december 6-án együtt utaztunk Pestre Darvas Józsefhez. Ekkor vallotta meg Sarkadi, hogy szívesen jönne a fővárosba dolgozni. Darvas József megértően fogadta és azonnal szerződtette, immár a budapesti Szabad Szó szerkesztőségébe.

Harsányi Zoltán

Pál Balázs: Kós Károly. Bp. 1971. Akadémiai K. 35 I. 16 t. (Architektúra)

A könyv nem az eredeti, 1966-ban tervezett formájában jelent meg. Az akkor még élő Áprily Lajos szinte utolsó erőfeszítésével készítette el az író Kós portréját, ami a megváltozott tervek következtében az *Igaz Szó*-ban jelent meg (Marosvásárhely, 1968), László Gyula tanulmánya pedig, melyben Kós Károly grafikai munkásságát ismerteti, a *Művészetben* (1971). A csupán építészeti vonalra szűkült ismertetés az Architektúra sorozat igényes külsejű (és áru) tagjaként került kiadásra, alkalmat adva egy terjedelmesebb és alapos munkára. Pál Balázs azonban nem élt az alkalmammal.

Kós Károly életét „kivonatos önéletírásban” ismerteti, ami helyes, ha az író—építész szépiroli stílusából akarunk izelítőt kapni. De ebben az esetben korántsem lett volna „méltatlan”, ahogy Pál Balázs írja, ha a saját ismereteit, akár emlékeit is hozzáfűzi, hiszen Kós Károly szerénységéből sok lényegest nem mondhatott el magáról. Újra csak dióhéjban ismerhettük meg az életét. Építészeti szemléletét, melyet a ruszini és morrisi eszmék, a szecesszió, a magyar nép építőlogikája és a kisázsiai, ill. itáliai útjainak tapasztalata együttesen alakított ki, szintén Kós Károly tanulmányainak (*Guild of Handicraft, A székely nép építészete, Sztambul*) és egyik, a szecesszióról írt levelének idézésével ismerteti csak. Nem kap hangsúlyt, hogy minden szempont között a népi szemlélet a vezérlő. Kós Károly tanulmányainak végső kicsengése mindig ez: az ember akkor érzi magát otthon, ha a saját ílése szerint, a hagyományokon és tapasztalatokon alapuló, az éghajlatnak és környezetnek megfelelő módon alakítja ki lakóhelyét (*Régi Kalotaszeg, Sztambul, A lakóház művésze, A székely nép építészete* stb.). Éppen ezen a vonalon arat diadalt Kós Károly egyéni stílusa nemes egyszerűségével a század útkereső próbálkozásai felett.

A könyvnek az az értéke, hogy felsorolja Kós Károly munkáit. Annál nagyobb a csalódás, hogy mindebből alig találunk valamit az ábraanyagban. Harminckét oldalon csak két terv, a zebegényi templom, az óbudai ref. parókia, a sztánai ház, a szépszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, a kolozsvári Monostori úti templom és Mátyás király restaurált szülőháza látható. És a budapesti állatkert pavillonjai — tíz oldalon át...

Rendkívül hézagos a kötetben található bibliográfia is. A Kós Károlyt ismertető bőséges irodalomból legalább még kettőt-hármat felsorolhatott volna. Pl. Szolnay Sándor: *Az erdélyi képzőművészetért* c. írását (Erdélyi Helikon 1933.), Padányi Gulyás Jenőét *A lakóház művészetéről* (Protestáns

Szemle 1929.) továbbá Salvanu Virgil román író *A műépítész* c. tanulmányát (Igaz Szó 1968.).

Csép Ibolya

Talpassy Tibor: A holtak visszajárnak. Bp. 1971. Magvető K. 375 I.

E memoár jellegzetes példája annak, hogy a történelem jó szemű, művelt mellékszereplője és tanúja gyakran legalább olyan elevenen, tanulságosan idézi fel korát, mint sok mozgalmasabb életű, változatosabb pályát befutó közéleti személyiség. Talpassy a húszas években a Batsányi Társaság körül csoportosuló, vegyes összetételű és elmosódó célkitűzésű pécsi értelmiségi fiatalok köréhez tartozik. Az évtized vége Budapesten találja, mint a Bartha Miklós Társaság összejövetelének buzgó látogatóját, majd hamarosan Bajcsy-Zsilinszky Endre *Szabadságának* munkatársa és a főszerkesztő bizalmasa lesz. Másik nagy élménye Kodolányi Jánoshoz fűződő évtizedes barátsága, amelynek igazi kezdete Zsilinszkyvel közös „baranyai utazásuk” 1934 tavaszán. A harmincas évek második felében párizsi és olaszországi utakat tesz, megkísérti az emigrálás gondolata, de végül is itthon éli át a világháborút. Az emlékirat főszerkesztő Bajcsy-Zsilinszky és Kodolányi. A *Bajcsy-Zsilinszky és Gömbös* című fejezet mintegy életközlelől mutatja be azt a folyamatot, amelynek során Zsilinszky politikailag és emberileg szembefordul egykori „barátaival”, a korlátolt reakciós fajvédőkkel, *A pálkövei társberlő* pedig Zsilinszky kedvenc balatoni nyaraló- és munkatelepéről szóló beszámolóba tömöríti a harmincas-negyvenes évek politikai hangulatainak és szellemi áramlatainak ábrázolását. A Kodolányi alakját idéző memoárokból (*Az útitárs jelentkezik, Hidegkúti úti vasárnapok*) Talpassy személyes emlékeiből rekonstruálja az író emberi-szemleli arculatát, s új történeti és lélektani szempontokban gazdag, megdöbbentő pályaképet rajzol. Adatainak ellenőrzése és értékelése behatóbb irodalomtörténeti tanulmány dolga lenne, de megközelítési módját — a Kodolányival kapcsolatos, jóformán sztereotíppá vált vélekedések félretolása, saját élményeinek átgondolt értelmezése, egyoldalúan kiemelt részletek helyett az egyéniség egészének figyelembe vétele — jóhiszeműségében is tárgyilagos, az eddiginél hitelesebb értékeléshez vezető útként kell üdvözlönlünk.

A kötet másik érdeme a két világháború közötti balvégzetű, fiatalon elpusztult, tehetsége csúcsaitól elmaradt nemzedékcsoport emlékének föllevenítése. Kovács József,

Puskás Lajos, Ambrus (Rubletzky) Géza neve még Irodalomtörténeti Lexikonunkból is hiányzik, de Ligeti Ernő, Nagy András, Pintér Ferenc, Lakatos Pál Péter munkásságát is már-már maga alá temeti az idő. Talpassy emlékezései figyelmeztetnek, hogy a kornak vagy saját szenvedélyeiknek ezek az áldozatai, ha torzók lettek is, de irodalomtörténeti jelentőségű torzók; egy-két megőrzésre méltó művel talán valamennyien letették a maguk garasát, s életük is, pozitív példaként vagy megszívlelendő tanulságként, érdemes a földolgozásra, az elmélkedő megidézésre. A róluk szóló emlékezések, valamint Pethő Sándor, Sértő Kálmán meg Hevesi András sok új adalékot, érdekes megközelítést tartalmazó portréi nemcsak az olvasót ragadják meg újszerű közléseikkel, gazdag információs anyagukkal, hanem a korszak kutatóját is szinte provokálják a felülvizsgálatra, a történet tárgyilagosságon rekonstruálására.

A kötet nem önéletrajz és nem összefüggő kortörténeti regény, hanem 14 portré-fejezetből összeálló mozaik. E fejezetek időnként átfedik egymást, kisebb, seholsem bántó ismétlések előfordulnak bennük, de a szerkezet megengedésként kárpótol az ábrázolt politikusok, írók, publicisták többnyire eredeti és plasztikus bemutatása, számtalan kitérő megfigyelés és becses irodalomtörténeti adalék.

Csűrös Miklós

Antologia Literaturii Maghiare. 1—4. tom. Szerkesztette: Constantin Olariu. Válogatta: Lőrinczi László, Majtényi Erik, Szász János. Bucuresti, 1965—1969.

A *Magyar Irodalom Antológiája* első kötetének elején kétszáz lapon nyújt gondos válogatást a magyar népköltészet legszebb termékeiből, *Görög Ilonától a Sztrájkoló ácsok daláig*; s folytatólag helyet kapnak benne szépirodalmunk legrangosabb darabjai Apáti Ferentől Balassin és Zrínyin keresztül, s Mikesen át Eötvös Józsefig. A második kötet gerincét Petőfi, Arany, Jókai, Mikszáth műveiből vett szemelvények alkotják. A következő kötet Bródy Sándortól Gyóni Gézáig Ady és Móricz alkotásaiban kicsücsösödő irodalmunkkal ismertet meg. Ady például több, mint száz versével és hat prózai írásával van jelen e kötetben. Az utolsó kötet Juhász, Babits, Nagy Lajos, Kosztolányi, Tóth Árpád, József Attila, Radnóti műveit nyújtja a román olvasónak.

A magyar irodalom egészét átfogó, első román nyelvű antológia ez a nagyszabásúnak minősíthető vállalkozás. Az irodalmi „arc-

képcsarnok” lehetőséget nyújt a román olvasóközönségnek, hogy megismerkedjék irodalmunk fejlődési irányával, és izelítőt kapjon a magyar irodalom legkiemelkedőbb alkotásaiból. A kulturális és tudományos érdeklődés, a kölcsönös megismerés szándéka biztató jelének tekinthető, hogy korábban a magyar olvasónak tárta föl egy hasonló, a román irodalom történetét bemutató gyűjtemény (*A román irodalom kis tükré*, 1961), mennyire hasonló módon nyilatkozik meg a két nép irodalmában a kelet-európai sorsközösség tudata.

A válogatás előszavában Mihai Beniuc meggyőzően írja, hogy ez a munka „az elsőtől az utolsó kötetig jelentős mértékben elmélyíti népünk szeretetét a magyar nép művészi alkotó képességei iránt és hozzájárul országaink barátságához. A különféle nemzetiségű emberek szívében hid az irodalom, amelyet a legmagasztosabb, halhatatlan eszmék ívei tartanak.” A *Magyar Irodalom Antológiája* a román irodalmi közvélemény áramába kapcsolta a magyar irodalmat, legkiemelkedőbb reprezentánsain keresztül közelebb hozta a két nép kultúráját, a közös történelmi gyökerekből sarjadt művészi, irodalmi értékeket. Megjelenését méltán fogadták érdeklődéssel és elismerő kritikával.

A kötetben szereplő írók kiválasztásának az volt a fő szempontja, hogy mennyire képviselik saját korukat, mennyiben tartoznak az egész magyar irodalom fejlődési áramához. A válogatásbeli igényesség biztosítja, hogy a kötetbe valóban a magyar irodalom legmértékesebb alkotói kerültek. De ugyanezzel a mércével mérve kellett volna megszólaltatni Janus Pannoniust, Tótfalusi Kis Miklóst, Bethlen Miklóst, Rákóczi Ferencet, Hermányi Dienes Józsefet, Széchenyit, Bajzát, Jósikát a régi irodalomból.

A kötetek szerkesztési elvének megfelelően a művek élén vázlatos portrét találunk az íróról; ez egyrészt az írók jobb megértését segíti elő, másrészt megkönnyíti az egyes szerzők elhelyezését az irodalmi fejlődés folyamatában. Hasznos lett volna ezúttal az írók bibliográfiai adatai mellé föltüntetni az eddigi román fordításokat is, hiszen nagy hagyománya van a magyar irodalom román tolmácsolásának. Klasszikusaink művei közül számos megjelent román nyelven, s itt alkalom nyílt volna a szétszórta kiadott fordítások számomantartására, csoportosítására.

Az eddig megjelent négy kötet bizonyítja, hogy jeles fordító gárda, idősebbek — Mihai Beniuc, Nina Cassian, Emil Giurgieanu, Veronica Porumbacu, Eugen Jebeleanu, Ion Chinezu, Constantin Olariu, Virgil Teodorescu... és a fiatalok közül egyre többen dolgoznak a magyar irodalom romániai népszerűsítésén. Az antológia tükrében meglepő a gazdagsága a már lefordított műveknek,

különösen ha ide számítjuk a kötetekben helyet nem kapott jeles írók fordításait is. A válogatott gyűjtemény szép eredményei további feladatokra, egyes irodalmi korszakok alkotásainak bővebb választékban történő fordítására, az arcképcsarnok bővítésére, újabb írók bemutatására is ösztönöznek.

Kétségtelen, hogy a mai romániai magyar irodalom benne pezsdül a román irodalomban: Sütő András, Bálint Tibor, Király László írásait az eredetivel szinte egyidőben veszi kezébe az olvasó román fordításban is. De a két világháború közötti romániai magyar irodalom nem él olyan elevenen, hogy az egyre szaporodó fordítások ellenére is ne érezzünk hiányát a kötetben. A válogatás értékét emelte volna, ha Tamási, Kuncz, Kós, Salamon Ernő, Dsida Jenő, Berde Mária és mások helyet kaptak volna, rámutatva az együttélés közös sorsában gyökerező irodalmunk értékeire is. Hagyományaink mellett a modern magyar irodalom értékei is megérdemlik, hogy gyűjteményesen is átnyújtsuk a román olvasónak, hiszen neves írók tolmácsolásában élednek újra.

Molnár Szabolcs

A Katona József Társaság jubileumi évkönyve (1891–1971). Szerkesztette: Orosz László. Kecskemét, 1971. Katona József Társaság. 120 l.

Nagy drámairónk születésének centenáriumi évében alakult meg a nevét viselő irodalmi és közművelődési társaság, amelynek jelen évkönyve visszatekintés a megtett útra. Az intézmény történetét Heltai Nándor foglalja össze, s tanulságos írását portrék egészítik ki az elhunyt tiszteletbeli tagokról (Erdei Ferenc, Molnár Erik) valamint a város legújabbkori művelődéstörténetének néhány jeleséről (Tóth László nyomdavezető és politikus, Szabó Kálmán régész—múzeológus, Váry István helytörténész stb.). Nem kecskeméti tollából egyetlen tanulmányt közölnek: Keresztury Dezső 1968-ban megtartott

itteni felolvasásában azt a kérdést boncolgatja értő gonddal, hogyan újíthatók fel a múlt torzóként maradt hazai drámái, pl. Katona és Madách egyes művei.

A Katona Társaság életében fény az árnyal bõven váltakozott, s úgy tetszik, 1945 után is túlságosan tartós volt elbizonytalansága. Mintegy négy esztendeje azonban már valóságos megújulásról beszélünk sorai-ban, amelyet a *Jubileumi Évkönyv* színvonala szintén igazol. Vidéki irodalmi szervezet rég bocsátott ki ehhez hasonló igényes, tömör munkát.

Noha a Társaság időnként sokat tett a népművelésért, tudományosabb várospolitikáért, Alföld-kutatásért, élő költészetért, legfőbb érdeme szemünkben mégis az okos, helyi önképzőkörösdtől mentes Katonakultusz ébrentartása. Évtizedek erőfeszítésével létrejöttek a külső szimbólumok (több emléktábla, szobor, új síremlék), legújabbban pedig az állandó Katona József Emlékiállítás, s ami a legfontosabb, mindig megvolt Katona József méltatásának, művelvező vagy historikus feltárásának egészséges folytonossága a szülővárosban. Igaz pl. Horváth János meg Waldapfel József monográfiái, Mészöly Gedeon betűhív *Bánk bán* kiadása Kecskeméttől teljesen függetlenül formálódtak. Ámde Négyesy László, Németh László vagy Sötér István már a „hírös városban” olvasták fel becses *Bánk bán* tanulmányaik első változatát — amint ezt az *Évkönyvből* is megtudhatjuk —, továbbá sohasem volt hiány a Katonát sajtó alá rendező és értelmező kecskeméti értelmiségiekben. Horváth Döme, a város majd Pest megye tisztii ügyésze a múlt század derekán kétszer is kiadta nemzeti drámánkat, kb. 1940-ig Hajnóczy Iván, napjainkban pedig Orosz László mondható e nagy költői örökség hivatott sáfárának. Éppen ezért sajnálatosnak tartjuk, hogy a kiadvány nem tartalmaz semmilyen publikációt sem közvetlenül Katona Józsefről, nem emeli ki zártan, egy tömbben, amit értékelő és filológusi téren kecskemétiiek vagy Kecskemétre meghívottak a Katona-kritikáért cselekedtek.

Nagy Miklós

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója

Műszaki szerkesztő: Helle Mária

A kézirat nyomdába érkezett: 1972. VII. 10. — Terjedelem: 12.25 (A/5 ív)
72.73869, Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György